

УДК 342.5:347.918

ЛИТВИН Н.А., кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Науково-дослідного центру з проблем оподаткування
Національного університету державної податкової служби України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** До питання аналізу міжнародних стандартів діяльності третейських судів та удосконалення інформаційного забезпечення.*

***Аннотация.** К вопросу анализа международных стандартов деятельности третейских судов и усовершенствования информационного обеспечения.*

***Summary.** As to the issues of analysis of international standards of arbitration activities and improvement of informative support.*

***Ключові слова:** інформація, інформаційне забезпечення, третейський суд.*

***Постановка проблеми.** Розбудова і зміцнення незалежної України як демократичної, правової держави, входження її до міжнародного економічного і правового простору, створення соціально орієнтованої ринкової економіки, приєднання до міжнародних договорів, інтенсивна законотворчість, становлення нових правових інститутів кардинально змінюють структуру і характер інформаційних потреб фахівців у адміністративно-правовій галузі [1, с. 3]. Якщо вчасно використати інформацію, що здатна вплинути як на державну, так і недержавну організацію судочинства, так як вона несе нові знання, досвід для вибору форм і методів, нових технологічних розробок, то це забезпечить прийняття і реалізацію правильних судових рішень.*

***Аналіз останніх досліджень.** Аналіз підходів до трактування поняття “інформаційне забезпечення” широко розглядається у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Анохіна, Є. Бондаренка, І. Бондарчука, О. Денисової, І. Ібрагімової, Р. Калюжного, О. Литвиненко, Н. Нижник, Ю. Тихомірова, Е. Товкес, П. Хейне, В. Шамрая та ін.*

***Мета статті** – удосконалення інформаційного забезпечення діяльності третейських судів.*

У науковій літературі зазначається, що соціальна інформація у всьому багатстві даних, фактів, подій, міркувань, суджень пов’язана зі змістом управлінських процесів, які відбуваються в органах виконавчої влади. У даному випадку йдеться про особливу управлінську інформацію, а також соціальну інформацію, що трансформована через потреби працівників органів виконавчої влади [2, с. 11 – 12].

Отже, законність прийнятих рішень третейських судів, ефективність їх реалізації перебувають у прямій залежності від якості інформації, яку вони використовують, її вірогідності, повноти, оперативності і форми подання, тобто від комплексного інформаційного забезпечення третейських судів, яке ґрунтується на застосуванні перспективних інформаційних технологій, засобів зв’язку і телекомунікації.

Перед українською державою стоять актуальні питання реформування судових органів, що неможливо успішно розв’язати без їх чіткого адміністративно-правового та інформаційного забезпечення.

Так, правовим забезпеченням суспільних інформаційних відносин є діяльність відповідних суб’єктів суспільних відносин щодо формування комплексу норм правил поведінки, прав і обов’язків учасників у сфері суспільних інформаційних відносин [3, с. 128].

Відповідно із розвитком автоматизованих систем управління виникло і поняття “інформаційне забезпечення”, яке можна розглядати як процес отримання (надання) інформації, так і як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі у процесі її функціонування.

У нормативно-правових джерелах по-різному трактується поняття “інформаційне забезпечення”. Так, великий тлумачний словник української мови визначає інформаційне забезпечення як забезпечення необхідною інформацією, це організація банків даних [4, с. 375]. М. Анши і В. Бузмаков розглядають інформаційне забезпечення як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення і форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі при її функціонуванні [5].

Питання інформаційного забезпечення різних сфер діяльності (економічної, соціальної, наукової, політичної, законодавчої) є важливим напрямом дослідження. Тому авторське трактування цих понять не варто узагальнювати, адже тут врахована специфіка конкретного напрямку. Так, Е. Товкес у своїх працях виділяє інформаційне забезпечення, як важливість інвестиційного розвитку, оскільки воно “супроводжує весь інвестиційний цикл – від виникнення ідеї до отримання прибутку від інвестицій”, і дає таке визначення цього поняття – “це масиви даних, аналізуючи які інвестор (приватна, юридична особа або держава) приймає рішення щодо інвестування” [6].

Є. Бондаренко під інформаційним забезпеченням підприємства розуміє процес задоволення потреб в інформації, що базується на застосуванні спеціальних засобів і методів її одержання, опрацювання, нагромадження і видачі в зручному для використання вигляді [7]. У розрізі цієї думки Т. Стоколоса визначає інформаційне забезпечення як послугу для функціонування економіки в сучасних умовах [8, с. 300].

Отже, забезпечення інформацією – не що інше, як збирання даних, що здійснюється на місцях виникнення інформації. Тобто від якості здійснення цієї операції залежить повнота, достовірність та оперативна цінність зібраного матеріалу. Надходження інформації до місця обробки відбувається за допомогою спеціальних засобів передачі даних – модемів, факсів, телефонів.

Для реалізації інформаційних технологій необхідне забезпечення різними засобами інформатизації, до яких можна віднести: інформаційні мережі та мережі зв'язку; програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення; електронні обчислювальні машини та інформаційні системи або їх окремі елементи.

Відомості для аналізу формуються в різноманітних підрозділах установи. Тому, щоб організувати взаємодію різноманітних інформаційних систем, а також з різними групами користувачів, необхідно розв'язати проблему їх інформаційної сумісності.

Інформаційне забезпечення судочинства означає надання судді у зручному режимі роботи структурованої системи даних і знань щодо кожної судової справи:

- 1) законодавчі та відомчі нормативні акти;
- 2) статистичні відомості про розгляд справ у судах;
- 3) матеріали узагальнення судової практики;
- 4) інформаційні ресурси центральних органів державної влади;
- 5) інформаційні ресурси органів внутрішніх справ України, прокуратури, інших інституцій, що беруть участь у кримінальному процесі;
- 6) інформацію з міжнародного права тощо [9].

Проблема інформаційного забезпечення третейських судів в умовах формування правової держави не стала предметом спеціального наукового дослідження, хоча її

актуальність зростає у зв'язку з об'єктивним протиріччям між новим рівнем інформаційних потреб суддів і недостатнім використанням потенціалу інформації для задоволення цих потреб. Тому для прийняття правильного рішення необхідно забезпечити третейські суди відповідною інформацією, яка включає в себе зібрання вихідних даних для одержання первинної, обробленої, підсумкової інформації.

Розгляд справ у третейському суді, пов'язаний з аналізом фактичних даних, тобто доказами, можна визначити як інформаційний процес. У цьому процесі різновидом інформації можуть бути як докази, так і нормативно-правове забезпечення.

Впровадження сучасних інформаційних технологій у зазначену діяльність потребує створення такого предметного інформаційного середовища, яке забезпечить суддю необхідними даними, мінімізує затрати його часу на виконання технічної роботи, що в результаті сприятиме оперативності прийняття судових рішень [9]. Для цього необхідно: організувати сам процес роботи, а саме:

- комп'ютеризацію, використання технічних засобів підготовки документів, зберігання, копіювання;

- діловодство; облік і звітність; комунікації, а саме: телефон (факс), електронна пошта (мережа Інтернет);

- доступ до правових баз даних (далі – БД) рішень судів та ін.

Так, наприклад, 15 травня 2009 року було впроваджено систему електронного документообігу “Діловодство суду” у Харківському апеляційному та Харківському окружному судах за підтримки проекту USAID\МСС “Україна: верховенство права” на виконання Протоколу про співпрацю між Вищим адміністративним судом України (далі – ВАСУ) та проектом “Україна: верховенство права” від 27 травня 2008 року, в рамках якого відбувалася співпраця ВАСУ та пілотних судів у напрямі впровадження автоматизованої системи діловодства [10, с. 10]. Функціонування електронних систем діловодства має велике значення як для адміністративних судів, так і для всіх судів взагалі, бо це є значним кроком на шляху до забезпечення відкритого, ефективного та доступного правосуддя в демократичній державі.

На жаль, третейські суди не мають таких систем електронного документообігу, як “Діловодство суду”, які в умовах зростаючого навантаження на суди дозволяють не тільки підвищити ефективність роботи суду на всіх етапах проходження справи у суді – від реєстрації справи до видачі копії судового рішення, а й, у свою чергу, значно спрощують роботу персоналу суду щодо обробки всієї вхідної кореспонденції, розподілу справ, відслідковування проходження кожної окремої справи. Вагомим досягненням цієї системи є впровадження автоматичного розподілу справ між суддями, що дозволяє уникнути нарікань і звинувачень у непрозорості та корумпованості цього процесу.

Тому для підвищення якості й удосконалення роботи третейських судів необхідно вивчити їх інформаційні потреби для своєчасного забезпечення необхідною правовою інформацією, зокрема, через впровадження систем електронного документообігу.

Особливої уваги потребує створення інформаційно-пошукових систем матеріалів судової практики. Питання створення таких систем, неодноразово висвітлювалося в документах Ради Європи як одна з найважливіших умов справедливого застосування закону. На жаль, в Україні це питання ще не знайшло свого достатнього вирішення. Тільки частина документів, які становлять судову практику, міститься в БД “Законодавство”, а судовою практикою третейських судів взагалі залишається без уваги.

Зважаючи на це, українська держава все таки розвиває свій інформаційний потенціал, і підтвердження цьому – створення судових БД. Так, БД “Рішення Верховного Суду України”, яка накопичується з 1998 р., включає в себе понад 8000 документів.

Оскільки ці рішення мають важливе значення для забезпечення однакового застосування закону, вкрай важливо, щоб доступ до них, у тому числі до зазначеної бази, мали всі судді України й інші учасники судового процесу, які мають таке право.

Стало зручним створення правових БД (далі – ПБД). Частіше такі бази формуються спеціалізованими підприємствами з метою одержання прибутку. Проте й ПБД публічних установ – це “Законодавство України”. Ця безкоштовна, надійна, доволі зручна, постійно поновлювана база українських нормативно-правових актів, розміщена на сайті Верховної Ради України, де містяться не лише законодавчі акти, а й міжнародно-правові документи, які не обов’язково є частиною законодавства України, судові рішення. Прикладом спеціалізованих ПБД є нещодавно створений “Єдиний державний реєстр судових рішень” ([//www.reyestr.court.gov.ua](http://www.reyestr.court.gov.ua)) [11], який повинен, по-перше, збирати рішення судів країни, а по-друге, стати своєрідною формою суспільного контролю за діяльністю судів або окремих суддів і виконанням судових рішень.

Реєстр судових рішень дозволяє зробити системною і практику судочинства, яка була б прозорою та доступною для широкого загалу завдяки оприлюдненню таких рішень через мережу Інтернет.

Про необхідність створення єдиного веб-сайту для публікації рішень усіх судів України Міністерство юстиції заявляло ще на початку 2005 року. Такий Єдиний реєстр судових рішень був створений, але рішення третейського суду знову залишилися без уваги. Оприлюднюючи всі судові рішення, судова влада демонструє, що їй немає чого приховувати від громадян, так як це допоможе збільшити довіру суспільства до суду, що позитивно вплине на розвиток економіки, оскільки бізнес зможе краще планувати свої кошти через менший ризик звернень до суду.

Так, наприклад, в Єдиному реєстрі судових рішень за 2008 рік розміщено 51057 судових рішень Верховного, Вищого адміністративного, Вищого господарського, апеляційних та місцевих господарських судів. Найбільше рішень ВГСУ, апеляційних та місцевих господарських судів – 45321 (понад 90 %). Як ми бачимо, показника кількості рішень третейського суду не зазначено. Це говорить про неналежне забезпечення інформаційними ресурсами третейських судів. Але ж загальновідомо, що якість винесеного рішення залежить і від того, скільки суддя витрачає часу на розгляд спорів, тому автоматизація діловодства в судах дозволить звільнити представників суду від технічної роботи для того, щоб вони більше уваги приділяли саме підвищенню власної кваліфікації та підготовці до розгляду спорів.

Крім того, Єдиний державний реєстр судових рішень на сьогодні має ряд зауважень. Так, не зовсім вдалою, на наш погляд, є складність пошукової системи, хоча після невеликого оновлення її швидкість виросла, але потягла за собою збільшення обов’язкових критеріїв для пошуку, відсутність одночасного пошуку рішення по різних юрисдикціях або різних роках, неможливість отримати доступ до реєстру в години загального користування (“години пік”) і те, що більшість резонансних рішень з’являється у базі із значним запізненням після зниження їх актуальності і спаду ажіотажу.

З метою формування єдиної практики судів як загальної юрисдикції, так і третейських судів дуже важливо, щоб доступ до цієї бази мали всі судді України та інші учасники судового процесу, а кожен суд повинен мати повну базу даних своїх рішень [12, с. 306], за винятком тих рішень судів, які є конфіденційними.

Так, Т. Субіна, розкриваючи зміст конфіденційності у нашій країні, пропонує її розуміти як найбільш відпрацьований аспект у складі підтримки інформаційної безпеки. На охорону конфіденційності спрямовано ряд законів та інших нормативних актів, багаторічний досвід відповідних служб. Конфіденційна інформація – це відомості, що

перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб або отриманні ними за власні кошти, а режим надання та поширення такої інформації визначається її власниками самостійно [13, с. 125]. Винятком є інформація, правовий режим якої встановлений ВР України щодо питань статистики, охорони навколишнього середовища, банківських операцій, податків, а також інформація, приховування якої становить загрозу життю і здоров'ю людей [14, с. 421]. Така конфіденційна інформація створюється на кошти держави і може бути віднесена до конфіденційної інформації, що є власністю держави [15].

Таким чином, відповідно до ст.ст. 29, 32 Закону України “Про третейські суди” у разі, коли проти відкритого розгляду справи третейським судом висунуто хоча б однією стороною заперечення з мотивів додержання та збереження комерційної або банківської таємниці чи заперечення конфіденційності інформації, справа розглядається на закритому засіданні. У такому разі суддя третейського суду не вправі розголошувати відомості та інформацію, що стали йому відомі під час третейського розгляду, без згоди сторін або їх правонаступників [16]. Тобто конфіденційність, на нашу думку, ототожнюється з інформаційною безпекою.

Необхідність у створенні належного захисту БД щодо рішень, постанов судів, вироків за окремими справами Т. Субіна визначає як елемент інформаційної безпеки [13, с. 107], а інформацію конфіденційного змісту поділяє на конфіденційну, що належить фізичним або юридичним особам, та ту, що належить державі [13, с. 125]. У даному випадку це конфіденційна інформація, яка належить відповідно до закону фізичним або юридичним особам. На нашу думку, такі справи і рішення по них повинні бути доступні як для третейських суддів, так і для суддів судів загальної юрисдикції, що знизить рівень корупції та рейдерства в третейських судах. Доступність до рішень третейських судів підніме їх авторитет, допоможе зайняти свою важливу нішу у недержавному судочинстві та судовій системі України.

Єдиний державний реєстр судових рішень є не єдиним джерелом інформації щодо судової практики. Так, окремі рішення із своєї судової практики на сайтах розміщують юридичні фірми на різних юридичних порталах, є свої бази судових рішень. Власну базу має Вищий господарський суд України, яку він почав формувати ще до прийняття Закону України “Про доступ до судових рішень”.

Одночасно з державою, судами і практикуючими юристами свої послуги щодо створення баз судових рішень можуть запропонувати компанії, що тривалий час займаються систематизацією законодавства. Так, для користувачів сервісу “ЛІГА: ЗАКОН Юристпроф” включені рішення, опубліковані в різних виданнях – як загальнодержавних, так й у відомчій, юридичній, бізнесовій, бухгалтерській періодиці. Крім того, є окрема база рішень, в якій налічується більше 36 тисяч судових рішень з урахуванням їх спеціалізації.

Така БД пропонується користувачеві у тій конфігурації, яка його цікавить, вона має оптимальний пошуковий механізм, у її складі функціонує й комп'ютерна правова бібліотека “Закон” – програмно-інформаційний продукт, призначений для надання доступу до правової інформації всім зацікавленим користувачам в Україні та за її межами. Вона активно використовується в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, Національній парламентській бібліотеці України та в інших бібліотеках [17, с. 15 – 16].

Також до послуг юристів інформаційно-правова система управління “МЕГА-НАУ – судові рішення”. Ця система майже ідентична базі “Єдиний державний реєстр судових

рішень”. Різниця в тому, що в базу “НАУ” не включаються рішення по справах про адміністративні правопорушення.

Сьогодні на сайті Мін’юсту у Реєстрі постійно діючих третейських судів розміщена інформація тільки про постійно діючі третейські суди, зареєстровані при всеукраїнських об’єднаннях громадян, державну реєстрацію яких здійснює Мін’юст. Державну реєстрацію постійно діючих третейських судів, засновниками яких є інші суб’єкти, визначені ст. 8 Закону [15], здійснюють Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське, Севастопольське міські управління юстиції.

Певною проблемою на цей час залишається відсутність повної інформації щодо реєстрації та діяльності третейських судів. На рівні управлінь юстиції також не завжди можна отримати оперативні відомості про реєстрацію того чи іншого третейського суду. Але, навіть отримавши цю інформацію, не завжди за адресою чи телефоном можна знайти представника суду. Таким чином, статистичні дані щодо діяльності третейських судів відсутні або висвітлюються не повною мірою.

У цьому сенсі заслуговує на увагу досвід Російської Федерації, де на сайтах державних судів розміщена інформація щодо діяльності конкретного суду, а саме: кількість позовів, що надійшли, по адміністративних, цивільних та інших публічних правовідносинах; заяви про визнання боржників банкрутами; про встановлення фактів, що мають юридичне значення; в тому числі й інформація про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду; про визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів, іноземних арбітражних рішень. Отже, можна зробити висновок, що третейським судам у Російській Федерації приділяється не менше уваги, ніж державним судам.

Висновки.

Забезпечення третейських судів новітніми інформаційними технологіями дає можливість підвищити ефективність діяльності третейських судів, забезпечити більш послідовну судову практику, що сприятиме зміцненню довіри інвесторів та керівників підприємств і компаній до третейських судів. Тому доцільно було б створити Реєстр третейських судів, бо, як правило, кожний третейський суд, який реєструється, вважає за необхідне повідомити про своє існування Третейську палату і Спілку третейських судів України. За нашими даними, на сьогодні в Україні зареєстровано близько 400 постійно діючих третейських судів.

Проаналізувавши наведені вище підходи, можна зробити висновок, що інформаційне забезпечення діяльності третейських судів – це цілісна система одержання, оцінки, зберігання та обробки даних, створена для якісного забезпечення виконання завдань та функцій третейського суду.

Створюючи інформаційне забезпечення діяльності третейських судів, необхідно дотримуватися таких принципів, як доступність, достовірність відображення реального стану об’єкта, контроль та захист від несанкціонованого доступу, єдність і гнучкість, стандартизація та уніфікація, адаптивність, мінімізація введення й виведення інформації. Окремо визначаються вимоги стосовно своєчасного надання відомостей користувачеві.

Інформаційне забезпечення діяльності третейських судів є важливою допоміжною діяльністю, що забезпечує судовий процес на всіх стадіях третейського розгляду, а також їх аналіз, підготовку та прийняття рішення, контроль за його виконанням.

Тому, на нашу думку, є необхідність включення рішень третейських судів до Єдиного державного реєстру судових рішень та створення бази рішень третейських судів, у результаті чого за умови забезпечення третейських судів новітніми інформаційними

технологіями їх робота стане ефективнішою та продуктивнішою, суттєво скоротяться строки розгляду справ та прийняття судових рішень третейськими судами. А щодо рішень, справи яких розглядалися конфіденційно, для них потрібно створити окремий доступ як для третейських суддів, так і для суддів судів загальної юрисдикції.

Використана література

1. Кикоть Г.В. Юридичні факти в системі правовідносин: дис. ...кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Кикоть Григорій Валерійович. – К., 2006. – 198 с.
2. Логінов О.В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Логінов Олександр Володимирович. – К., 2005. – 236 с.
3. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
5. Анши М. Проблемы стандартизации и проектной деятельности в области ИТ / М. Анши, В. Бузмаков // Корпоративные системы. – 2007. – № 1. – С. 36 – 42.
6. Товкес Е.Н. Система інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності. – Режим доступу : [//www.library.ukma.kiev.ua/e-ib/NZ/NZV19_2001_ekonomy13_tovkes_en.pdf](http://www.library.ukma.kiev.ua/e-ib/NZ/NZV19_2001_ekonomy13_tovkes_en.pdf)
7. Бондаренко Є.Д. Особливості інформаційного забезпечення торговельного підприємства / Є.Д. Бондаренко // Актуальні проблеми сучасної науки : матеріали П'ятої всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. – Режим доступу : [//www.inkonf.org](http://www.inkonf.org)
8. Стоколоса Т. М. Інформатизація та інформаційне забезпечення: підходи до трактування понять / Т.М. Стоколоса // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – С. 296 – 301. – Вип. 18.9.
9. Овчинников Є.І. Системна інформатизація кримінального судочинства / Є.І. Овчинников, М.Я. Швець, Ю.А. Клімашевська // Вісник Верховного Суду. – 2003. – № 4(38) // Юридичний вісник України. – 2009. – № 21 (725). – 16 с.
10. Бігун С. Інформаційне забезпечення юрбізнесу : автоматизація юридичної діяльності та її довідково-інформаційне забезпечення за допомогою програмного забезпечення і новітніх технологій / С. Бігун // Юридична газета. – 2006. – № 13(73).
11. Правова інформатика : підручник ; за ред. В. Дурдинця, Є. Моїсєєва, М. Швеця. – К.: ТОВ “ПанТот”, 2007. – 524 с.
12. Субіна Т.В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах державної податкової служби України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Субіна Тетяна Володимирівна. – Ірпінь, 2010. – 219 с.
13. Сізінцова Ю.Ю. Процесуальні питання, що використані в розслідуванні конфіденційної інформації / Ю.Ю. Сізінцова. – К. : Держава і право, 2006. – С. 420-425. – Вип. 31.
14. Про затвердження Переліку відомостей, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, і яким надається гриф “Для службового користування” : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України № 1332 від 03.11.08 р. // Відомості Міністерства транспорту та зв'язку України. – 2008. – № 21 – 22.
15. Про третейські суди : Закон України від 11.05.04 р. № 1701- IV (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.09 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 30. – Ст. 421.
16. Васюк О.В. Інформаційно-бібліографічне забезпечення юристів в умовах формування правової держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Васюк О.В. – К., 2003. – 19 с.